

SOCIĀLO ĢIMEŅU SĀKUMSKOLAS SKOLĒNU MĀCĪŠANĀS ĪPATNĪBAS

Abstract

Features of teaching children from social families in primary school

Every child birth is like a little miracle, it's like a little angel comes down to earth. Unfortunately, not everyone can appreciate this miracle.

In last few years amount of social families in our country have increased. Daugavpils, second largest city is not an exception. Random external factors like high level of unemployment, alcohol, low income and high level of divorce makes very bad conditions for successful teaching of children.

Not always parents can nurture complete, internally rich personality.

Children in primary school are very vulnerable. They gather all positive and negative things like sponges. If child will be downtrodden and belittle – it will make him an inferiority person, but, if you will cheer him up and urge to always move forward – he will try to reach his aim.

Children spend most part of the day and most part of their lives at school, so, teachers must not only give them knowledge, but to educate them as well.

Differentiated and individual experience has major role. To produce effectiveness of correctional work with children from social families there has been developed special program that helps teacher to solve individual problematic situations. This programme includes research of child's personality, motivation and acknowledging level of child's knowledge.

Atslēgas vārdi: mācīšanās, ģimenes, skolēni, trūcīgums, īpatnības, sociālā pieredze.

Pēdējos gados mūsu valstī parādās aizvien vairāk sociālo ģimeņu. 2010. gada nogalē trūcīgo personu skaits Latvijā sasniedzis 180 tūkstošus. Tieši tik lielam cilvēku skaitam ienākumi nesasniedz 90 latus mēnesī. Palielinās arī to ģimeņu skaits, kurās vecāki šķiras, viens vai abi no vecākiem atrodas darbā ārzemēs.

Latgalē bezdarba līmenis ir augstāks nekā citur Latvijā. Arī Daugavpils, otra lielākā pilsēta Latvijā, nav izņēmums, līdz ar to ir palielinājies sociālo ģimeņu skaits. Sociālo lietu pārvaldes direktores vietniece Benita Siliņa ir teikusi: „Mums, tāpat kā citur Latvijā, arī ir palielinājies klientu skaits. 2010.gadā bija 2500 ģimeņu, 1546 ģimenes gadu iepriekš [2009.gadā], 930 ģimenes - 2008. gadā.” [14]

Bērns nāk pasaulē kā brīnums, kā mazs eņģelītis nolaižas uz zemes, bet ne vienmēr un visi šo brīnumu prot novērtēt.

Reinholde I. izdala vairākus faktoros, kas rada sociāli nelabvēlīgus apstākļus, bet darba autore izvēlējās vairāk atbilstošus Daugavpils novada X pagastam [4]:

1. Vecāki ilgstoši atrodas bez darba;
2. Zems ienākumu līmenis;
3. Bērnus aprūpē viens no vecākiem, vai arī ļoti liela ģimene;
4. Slikti dzīves apstākļi;
5. Vecāki lieto alkoholu, narkotikas;

6. Vecāki vardarbīgi izturas pret bērnu u.c.

Izpētot konkrētas vietas situāciju autore izsaka domas.

Viena no būtiskajām problēmām sociālo ģimeņu rašanās ir bezdarbs. Viens vai abi vecāki ilgstoši atrodas zem iztikas minimuma. Samazinās iespēja pilnvērtīgi nodrošināt sevi un bērnus. Naudas knapi pietiek pārtikas produktiem, varbūt nedaudz apmaksāt komunālos maksājumus, lai nezaudētu jumtu virs galvas, līdz ar to daudzi skolas piederumi netiek iegādāti.

Var gadīties, ka vecāks/vecāki strādā vairākās darba vietās, lai daudz maz nodrošinātu savu ģimeni vai arī bailēs pazaudēt darbu uzņemas papildus slodzi par to pašu atalgojumu. Bērni ir it kā finansiāli nodrošināti, bet viņiem trūkst vecāku uzmanības. Dzīve sāk saistīties ar „ielu”, tiek pārmantota tās ietekme.

Lielākajā skaitā mūsu valsts daudz bērnu ģimenēs bērni vismaz „pārmanto” apģērbus no vecākajiem brāļiem un māsām. Arī pagasts sniedz iespēju sagādāt bērniem brīvpusdienas, nodrošinot viņu vecākus ar atstrādes darbu. Pagastā ir iespējams saņemt humanitāro palīdzību, un dažās ģimenēs apģērbs nemaz netiek mazgāts, bet vienkārši, kad paliek netīts, izmests. Bērniem nav sociālās pieredzes, viņi nesaprot, vai arī nevēlās saprast ka dažādās situācijās ir jādara. Rīkojas tā, kā ir ērtāk konkrētajā situācijā.

Ja vecāki/vecāks ir vīlušies darba meklējumos un nelolo cerības atrast darbu mūsu valstī, viņi dodas laimes meklējumos uz ārzemēm. Tādos gadījumos bērni tiek atstāti vecvecāku apgādībā. Ja tādu nav, bērnus nodot attāliem radniekiem.

Nepietiekams ienākumu līmenis rada arī nesaskaņas ģimenē. Biežie strīdi, naidīgums ir par iemeslu tam, ka vecāki šķiras. Nav garantijas, ka tas ir labākais no risinājumiem. Nesaskaņas ģimenē rada problēmas skolā.

Dažreiz, bet ne vienmēr, nabadzība ir pirmais solis alkoholismam, noziegumu paveikšanai u.c. Vecāki pamet bērnus novārtā, dažreiz aizmirstot pat par viņu elementarajām dabiskajām vajadzībām - ēdiena uzņemšanu un apģērbu attiecīgiem laika apstākļiem (piemēram, ziemā zābaki un siltas vējjakas). Daudzi vecāki viņiem piešķirtos pabalstus vienkārši „nodzer”. Bērniem bieži vien nav sava „stūra”, kur mācīties. Mājās ir viens galds – mācīties, paēst un iedzert kompānijā. Ja bērnam arī ir kāda burtnīca, tad tā ir netīra.

Var gadīties, ka nepietiekot naudas alkoholem vecāki sūta savas atvases ubagot, un kad bērns neko neatnes sāk vardarbīgi pret viņu izturēties; emocionāli – visādi noniecinot, aizskarot, nopeļot; fiziski – sitot.

J.A Students ir rakstījis: „Audzināšana ir gribas, jūtu un prāta attīstīšanas virzienā uz audzināšanas mērķi”. Audzināt pilnvērtīgu, iekšēji bagātu personību spēj ne visi vecāki. Arī mācību procesu nedrīkst apskatīt atrauti no skolēna audzināšanas. Lai mācīšanās process

noritētu veiksmīgi, vadot stundas skolotājam teoriju pēc iespējas jāsasaista ar praksi, reālo pieredzi, reālo dzīvi.

Bērni šajā vecumā ir viegli iespaidojami. Visu pozitīvo vai negatīvo viņi uzsūc kā sūklīši. Ja bērnu apspiež, noniecina viņā veidosies mazvērtība, neticība sev un saviem spēkiem. Ja bērns dzirdēs uzmundrinājumu, uzslavas, aicinājumu virzīties uz priekšu, viņš to arī mēģinās sasniegt.

Apskatot Z. Freida formulējumu bērni šajā vecumā (6 – 11(14)) latentā stadijā. Šajā periodā tiek sekmēta iekļaušanās sabiedrībā. Bērns izpauž izziņu, apgūst dažādas prasmes. (puskarevs) Arī Ē. Ēriksons līdzīgi raksta, jo rodas centība vai arī mazvērtības izjūta. Šajā vecumā bērni ātri aug. Sāk veidoties psihiskā sistēma, parādās „draugi un nedraugi”; parādā līderi un atstumtie. Pēc Z. Piažē bērni šajā vecumā atrodas konkrēto operāciju stadijā, ir attīstīta domāšana par konkrētiem, reāliem objektiem.

Tātad sākumskolas klasēs objekti par kuriem mācās ir jārāda vizuāli, nevis abstrakti.

Bērns skolā pavada lielāko dienas un dzīves daļu. Līdz ar to skolas uzdevums ir ne tikai sniegt zināšanas, bet arī audzināt. Katrs ir individuāls, diemžēl sociālais un materiālais stāvoklis ir ļoti dažāds. Šī svārstība rada nestabilitāti. Sociālo ģimeņu skolēni jūtas nedrošāki, vieglāk ievainojami. Arī pārējo klases skolēnu attieksme ir jūtama – nevēlēšanās darboties grupās, pāros; negribīga skolas piederumu aizdošana u.c. Skolēni, kā arī agrāk nāk uz skolu, bet attieksme pret mācībām ir mainījusies.

Katra pedagoga uzdevums ir veicināt ikviena skolēnu attīstību un izglītību. Tikai tad, ja pedagogs ir izpētījis bērna attīstības līmeni, var izstrādāt vai pielāgot atbilstošu programmu, izvēlēties metodiku un stratēģijas, izstrādāt individuālus darba plānus. Pētījumi ir pierādījuši, jo agrāk ar bērnu sāk koriģējošo darbu, jo lielāka iespēja mazināt vai novērst attīstības traucējumus. Lai izprastu bērna problēmas, nepieciešams viņu novērot, analizēt pārbaudes darbus, veikt pārrunas ar vecākiem.

Skolotāja darbs saistīts ar 3 galvenajiem virzieniem: mācībām, audzināšanu un ārpusstundu darbību.

Sākumskolas vecums ir nosacīti mierīgs periods, kura laikā norit arī manāma fiziska attīstība. Palielinās augums un svars, izturība. Sākumskolas skolēnu kaulu sistēma atrodas augšanas stadijā – mugurkaula skriemeļi, krūšu kurvis, gurni, kāju un roku kauli vēl nav noformējušies. Norit smadzeņu darbības pilnveidošanās – attīstās sisteziski-analītiskā domāšana. Mainās attiecības starp uzbudināmības un bremsēšanas procesiem: kaut arī sākumskolas skolēni ir viegli uzbudināmi, viņi pamazām sāk apzināties savas darbības un savlaicīgi tās „piebremzēt”.

Ienākot skolā, bērni no rotaļu pasaules nonāk nopietnajā zināšanu pasaulē – skolā.

Mūsdienās ir 4 sākumskolas klases (agrākos laikos bija 3), un katrā klasē skolēniem ir kādas īpatnības, vēlētos tās raksturot.

1.klases skolēniem ir jāsaprot, ka no rotaļu pasaules viņi ir atnākuši uz nopietnu mācīšanās darbu, kas ir galvenais pienākums. Skolēni ir pārliecināti, ka viss izdosies, tāpēc, ja kaut kur neveicas, sāk pārdzīvot, jo neizprot neveiksmes iemeslu. Šajā periodā mācībās vislabāk izmantot rotaļas, krāsainus uzskates līdzekļus, jo pirmklasnieki visu labāk uztvers, ja ne tikai dzirdēs informāciju, bet varēs to arī redzēt, dažreiz pat pataustīt. Pirmklasniekiem ir netīšā uzmanība un domāšana. Uzmanība ir saistīta ar temperamentu, tādēļ arī mazajiem skolniekiem var sagādāt grūtības koncentrēšanās stundās. Tad skolotāja uzslava vai uzmundrinājums iegūst lielu lomu, bieži vien pat būtiskāku, nekā vecāku uzslava.

2.klases skolēni jau ir paaugušies un spēj pieaugušo vadībā izprast savas veiksmes un neveiksmes, tātad sāk attīstīties refleksija. Skolēni mēģina censties mācībās, jo vēlas būt „labi un mīļi”. Šajā vecumā var rasties necieņa pret sevi. Piemēram, bērns var sev iegalvot: „Es slikti rēķinu, tāpēc vecāki mani nemīl”. Bērna apziņā tas var iesakņoties un mācību sekmīgums kritīsies.

Šajā vecumā sāk attīstīties bērna griba. Skolēni mācās ievērot citu vēlmes. Sāk attīstīt tīšo domāšanu un atmiņu, bet joprojām ir nepieciešami spilgti uzskates līdzekļi, jo kā jau iepriekš minēju skolēna uzmanība ir atkarīga arī no temperamenta. Uzmanība samazinās uz dienas, nedēļas, semestra beigām, kā arī pēc slimības. Skolotājam vēl aizvien ir noteicoša loma – skolēni vēlas kontaktēties starpbrīžos – izklāstīt kādu interesantu notikumu no nesenās pagātnes. Sāk iezīmēties pirmie centieni iegūt līderu pozīciju. Daži skolēni sāk sacensties savā starpā. Šajā periodā skolēni mācās strādāt pāros, grupās – uzklaut viedokli, pieņemt to, mēģināt sadalīt pienākumus bez skolotāja palīdzības. Bērni apzinās savu piederību ģimenei un pārdzīvo, ja nejūt sapratni un atbalstu no tās.

3.klases skolēni mēģina pastāvīgi izprast savas veiksmes un neveiksmes, attīsta izziņas refleksiju. Šajā periodā bērni labprāt fantazē, jo rodas prāta darbības iemaņas strādāt pēc parauga un instrukcijas. Joprojām, par skolēna sekmēm, liela nozīme ir vecāku novērtējumam, un negatīva attieksme attīsta neticību, mazvērtības rašanos. Skolēniem var zust vēlme mācīties, sāk slinkot, pavirši attiekties pret mācībām un apkārtējo vidi, rodas problēmas ar uzvedību. Citreiz skolēni baidās kļūdīties, izdarīt kaut ko nepareizi, kas arī samazina mācību efektivitāti. Šādās situācijās noderētu rotaļas vai arī sacensību gars mācību procesā (motivācija no skolotāja puses).

Turpinās skolēna gribas attīstīšanās – mēģina pārvarēt grūtības, ievērot citu skolēnu vēlmes. Joprojām attīstās tīšā uzmanība un atmiņa. Skolēns sāk kritiskāk izvērtēt skolotāju un izsaka viedokli – kas patīk un kas nepatīk. Skolēns spēj pamatot savu „drauga vai nedrauga”

izvēli. Dažiem var pamanīt stipru vēlmi būt par līderi, un nepatika, ja tas neizdodas. Skolēnos jau ir izveidojusies prasme strādāt grupās/pāros, un līderiem ir vēlēšanās būt pirmajiem, labākiem par citiem.

Skolēniem rodas izpratne par savu stāvokli, sāk izprast attiecības starp vecākiem, uzdod jautājumus un pārdzīvo (dažreiz iekšēji, lai nemanītu apkārtējie) ja nesaņem atbildes. Rodas vēlēšanās iegūt vairāk brīvības, pārlieku aprūpe izraisa nepatiku. Sāk veidoties vērtīborientācija par dzīvi.

4.klasē veidojas pirmais solis skolēna pusaudžu vecuma attīstībai, tomēr ir jāatceras, ka bērnu attīstība nenorit vienmērīgi, tāpēc dažiem bērniem attīstība var kavēties, citiem jau noformējusies.

Šajā periodā ir svarīgi izvērtēt uzmanības un atmiņas procesus. Turpmākajā attīstības procesā sāk „līdzdarboties” personības refleksija. Skolēns pakāpeniski sāk atpazīt un diferencēt savas personības iezīmes.

Skolēna galvenais uzdevums skolā ir mācīties – iegūt jaunas zināšanas un prasmes. Pirmklasnieki uzreiz nesaprot kāpēc ir jāmacās. Ja skolēns necentīsies, viņam neveiksies mācībās un iestāsies vilšanās izjūta par neveiksmēm. Lai tas nenotiktu skolotājam ir jāskaidro, ka mācīšanās nav rotaļa, bet nopietns darbs, kuru veicot ir interesanti, jo ir iespējams uzzināt daudz ko jaunu.

Skolēnu sekmes bieži ir atkarīgas no situācijas ģimenē, bet dažreiz skolēna sekmes uzlabojas, jo gūst atbalstu no vienaudžiem. Pēdējā vietā nav arī novērtējums, kaut arī mūsu valstī atzīmes visos priekšmetos skolēni sāk saņemt tikai 4.klasē, 1.klasē ir aprakstošā vērtēšana, bet 2. un 3. klasē matemātikā un latviešu valodā ir atzīmes, bet pārējos priekšmetos ir aprakstošā vērtēšana.

Svarīgu lomu spēlē diferencēta un individuāla pieredze.

Mācību procesā ir svarīgi daži procesi. Piemēram, skolēnu prāta spējas. Skolēni tiek „iedalīti” spējīgākajos un vājākajos pēc uzdevumu veikšanas ātruma, prasmī atbildēt uz jautājumiem utt. Lai veiksmīgāk noritētu mācību process, skolotājs var dalīt klasi grupās, vadoties pēc skolēnu zināšanu līmeņa, līdz ar to arī darbu piedāvāt attiecīgi zināšanām. Ar šādiem skolēniem vislabāk strādāt individuāli.

Lai veiksmīgāk noritētu korekcijas darbs ar sociālo ģimeņu sākumskolas skolēniem Daugavpils novada X pagastā, ir izstrādāta sistēma:

- ✘ Skolēna personas izpēte (sociālā un emocionālā vide);
- ✘ Zināšanu un prasmju līmeņu izvērtēšana;
- ✘ Atbalsta pasākumi (sadarbība ar institūcijām);
- ✘ Individuāla pieeja mācību un audzināšanas procesā (sadarbība ar skolas pedagogiem);

- ✘ Skolotāju mērķtiecīgs darbs skolēnu motivācijas koriģēšanā.

Bibliogrāfija

1. Geidžs N.L., Berliners D.K. (1999) *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga, Zvaigzne ABC.
2. Plaude I. (2001) *Sociālā pedagoģija*. Rīga, RaKa.
3. Puškarevs I. (2001) *Attīstības psiholoģija*. Rīga, RaKa.
4. Reinholde I., Vanaga D. (2001) *Sociālais darbs ar augsta riska ģimenēm*. Rīga, RaKa.
5. Smita K., Strika L. (1998) *Mācīšanās traucējumi: no A līdz Z*. Rīga, RaKa.
6. Students J. A. (1998) *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga, RaKa.
7. Svence G. (1999) *Attīstības psiholoģija*. Rīga, Zvaigzne ABC.
8. Левченко И.Ю., Завражной С.Д. (ред.) (2005) *Психолого-педагогическая диагностика*. Москва: Издательский центр «Академия».
9. Селевко Г.К. (1998) *Современные образовательные технологии*. Москва, «Народное образование».
10. Педколлектив школы. *Возрастные особенности учащихся начальных классов*, <http://www.sch578.edusite.ru/p155aa1.html>
11. <http://www.tvnet.lv/zinas/regionos/369610-daugavpili-arvien-vairak-cilveku-sligst-nabadzibas-purva>